

" 10 "	Вх. № 850
аркушів " 24 "	од 2021 р.
ВІДДІЛ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДПСУ ім. Б.Хмельницького	

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
 Артюшиної Марини Віталіївни на дисертацію
Стеблюк Світлани Василівни
«ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА
БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ»,
 представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Для подолання системних криз та депресивних процесів в економіці країни, забезпечення сталого економічного розвитку та переходу від застарілої ресурсної моделі до моделі інноваційної, соціально-орієнтованої економіки необхідна якісна підготовка фахівців для різних сфер господарської діяльності. Величезною проблемою сучасної економічної освіти в Україні є її невідповідність стану, вимогам та завданням економічного розвитку держави. При величезній кількості випускників економічних спеціальностей, яких зараз готують майже усі заклади вищої та фахової передвищої освіти, на ринку спостерігається постійний дефіцит кваліфікованих кадрів. Роботодавці часто невдоволені якістю підготовки та віддають перевагу фахівцям з наявністю досвіду та відповідних компетентностей, аніж диплома відповідної спеціальності. Це змушує студентів не гаяти часу, а влаштовуватись на роботу ще в роки навчання. Але така робота є часто низькокваліфікованою та не відповідає фаху навчання, що негативно позначається на якості освіти. Ще більш проблематичним є працевлаштування фахівців з різним ступенем освітньої підготовки. Роботодавці та випускники часто не бачать суттєвої розбіжності у дипломах бакалаврів та магістрів, не враховують отриманої освіти при виборі місця роботи, розподілі професійних завдань тощо.

Проблемам підготовки фахівців економічних спеціальностей в Україні присвячені численні дослідження. Водночас протягом останніх десятиріч в українській освіті відбулися вагомні зрушення, які спонукають до нових наукових пошуків: уточнення переліку галузей і спеціальностей підготовки фахівців з ви-

щою освітою, впровадження Національної рамки кваліфікацій, розробка освітніх і професійних стандартів на компетентнісній основі, введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців тощо. Отже, актуальним завданням модернізації економічної освіти стає визначення теоретико-методологічних засад та обґрунтування сучасних моделей формування професійних компетентностей фахівців для різних галузей економіки та ступенів освіти, запровадження системності та неперервності такої підготовки.

Враховуючи зазначене, вважаємо тему дисертаційного дослідження Стеблюк Світлани Василівни, присвячену науковому обґрунтуванню теоретичних та методичних засад формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти, актуальною для теорії і практики сучасної професійної підготовки.

Наукова новизна результатів дослідження.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають достатню наукову новизну: розроблення концепції, структурно-функціональної моделі, професійно-інтегративної технології та визначення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти; визначення та уточнення сутності понять «професійно-інтегративна технологія навчання», «професійна компетентність майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» та «фахівець з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» та ін.; окреслення структури професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; розробленні методики діагностики сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; узагальнення організаційно-педагогічних і дидактичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців з підприємництва в низці іноземних країн; визначення прогностичних напрямів розвитку системи ступеневої професійної підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Грунтовність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Стеблюк С.В. підтверджується вибором сучасних методологічних підходів до формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, коректним вибором та ефективним використанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, глибоким теоретичним аналізом широкого кола вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми дослідження, достатністю емпіричної бази дослідження, системністю та результативністю проведеної експериментальної роботи, позитивним досвідом впровадження результатів дослідження в процес підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура дисертації, яка складається з переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків, є логічно побудованою та упорядкованою.

У **вступі** до дисертації чітко та ґрунтовно пояснено вибір теми дослідження, її актуальність, дослідженість, виділено низку суперечностей підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти. Показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження. Представлено загальну та часткові гіпотези дослідження. Досить повно викладено перелік теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження та пояснено завдання їх використання. Наукову новизну дослідження розкрито досить повно, відповідно до певних рівнів. Наведені дані щодо практичного значення та впровадження отриманих результатів у практику освітньої діяльності, їхньої апробації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, особистого внеску у спільних працях, публікацій, структури та обсягу дисертації.

У першому розділі дисертації наведено результати термінологічного аналізу та уточнено понятійний апарат дослідження, здійснено огляд наукових досліджень з проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування в умовах ступеневої освіти, визначено структуру та зміст професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Насамперед, автором проаналізовано та уточнено смислові акценти у розумінні змісту широковживаних сьогодні понять «компетентність», «компетенція» у контексті свого наукового дослідження. Позитивно відмітимо використаний автором метод контент-аналізу змісту словосполучення «професійна компетентність», в результаті чого було отримано досить повне і чітке визначення поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» (с. 53-54). На основі цього визначення було також уточнене поняття «фахівець з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» (с. 59). На основі вивчення законодавчо-нормативних та наукових джерел сформовано професіограму, розглянуто нормативні вимоги, особливості професійної діяльності, виділено загальні та професійні компетентності фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Позитивно відмітимо приділення автором уваги поняттям «ступеневість», «ступенева освіта», «система ступеневої освіти», здійснену характеристику особливостей системи ступеневої освіти (с. 70-71), ретроспективний аналіз розвитку ступеневої освіти зі спеціальності 076 «Підприємство, торгівля та біржова діяльність».

На основі здійсненого огляду наукових досліджень з проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування в умовах ступеневої освіти, автором визначено структуру та зміст професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Загалом, відмітимо чітку логіку проведеної аналітичної роботи з вивчення наукової дослідженості проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування в умовах ступеневої освіти, виділення

та аналіз окремих напрямків досліджень, підходів, що демонструє високий рівень дослідницької культури автора.

У **другому розділі** наведено результати аналізу практики підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей у Сполучених Штатах Америки, Канаді та окремих європейських країнах – Словаччині, Республіці Польща, Великобританії, Нідерландах, Німеччині.

Дослідницею вивчено програми підготовки студентів різного ступеня, виокремлено дисципліни, що формують професійну компетентність, визначено основні форми, методи і технології навчання, що застосовуються в освітньому процесі. Узагальнення закордонного досвіду підготовки фахівців у сфері економіки та бізнесу дозволило автору визначити шляхи удосконалення вітчизняної системи підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Позитивно відмітимо узагальнення результатів порівняльного аналізу специфіки підготовки фахівців з економіки та підприємництва США, Канади та України у вигляді таблиці (с. 134).

У **третьому розділі** наведено результати вивчення традиційної системи підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» на різних рівнях освіти, окреслено методику та наведено результати дослідження стану сформованості професійної компетентності на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Автором було проаналізовано освітні програми та навчальні плани підготовки у коледжах та університетах, розглянуто особливості змісту та організації навчання, підходи та технології навчання, які використовуються у навчальному процесі. Підтримаємо думку автора щодо важливості посилення професійно-педагогічної підготовки випускників магістратури для забезпечення можливості реалізації викладацької діяльності за фахом.

Для проведення дослідження стану сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності на констатувальному етапі педагогічного експерименту автором було визначено критерії, показники та описано рівні сформованості відповідної професійної

компетентності.

Проведення констатувального етапу експерименту дозволило з'ясувати недостатній рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

У **четвертому розділі** подано й обґрунтовано концепцію та структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти, окреслено професійно-інтегративну технологію навчання із реалізації розробленої моделі у процесі підготовки.

Авторська концепція містить обґрунтування методологічного, теоретичного, методичного та технологічного компонентів формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти.

На основі визначених концептуальних засад автором було розроблено структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності у системі ступеневої освіти, яка відображує різні компоненти навчального процесу, а також обґрунтовано зміст «професійно-інтегративної технології навчання» як деякого системного поєднання змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, послідовність комплексного застосування яких сприяє формуванню означеної професійної компетентності. Позитивним є наведення автором низки методів та прийомів, що використовувалися у процесі аудиторної та самостійної роботи на різних ступенях освіти.

У **п'ятому розділі** описано зміст та методику, а також наведено результати формувального етапу експериментального дослідження із перевірки запровадження структурно-функціональної моделі, педагогічних умов та професійно-інтегративної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти; здійснено прогностичне обґрунтування напрямів розвитку системи професійної підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової

діяльності в Україні.

Автором окреслено зміст та організацію експериментального дослідження, яке проводилося на базі трьох закладів фахової передвищої та трьох закладів вищої освіти. Експериментальна вибірка, що складає близько 800 осіб, є, на наш погляд, є досить репрезентативною. Автор здійснює ретельний аналіз та порівняння розподілу показників контрольних та експериментальних групах, наводить дані статистичної перевірки значущості виявлених відмінностей у розподілі дослідницьких ознак. Проведення формувального експерименту показало суттєвість відмінностей між рівнями сформованості професійної компетентності в майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контрольних та експериментальних групах, що підтверджує дієвість використання авторської концепції, структурно-функціональної моделі та професійно-інтегративної технології навчання для формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності у системі ступеневої освіти.

Висновки відповідають поставленим задачам, висвітлюють усі здобуті в процесі дослідження результати.

Список використаних джерел достатній і показує, що зміст дисертації базується на ґрунтовному інформаційному пошукові в ракурсі визначеної проблеми.

У **додатках** до дисертації викладено фрагменти навчальних програм, навчально-методичні матеріали, діагностичний інструментарій, зміст розроблених спецкурсів, результати експериментальних досліджень, список публікацій автора за темою дисертації та довідки про впровадження.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Щодо практичного значення отриманих результатів слід позитивно відмітити розроблені та впроваджені у навчальний процес закладів вищої освіти навчальні та робочі програми фахових дисциплін, навчальні та навчально-методичні посібники, запровадження різних форм позааудиторної роботи зі сту-

дентами тощо.

Отримані результати є значущими для науки й практики освітньої діяльності та можуть бути використані для формування професійної компетентності в майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності у процесі ступеневої освіти, у підготовці навчально-методичного забезпечення, нормативних і варіативних навчальних курсів, у проведенні наукових досліджень із проблем професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення і результати дослідження відображені у 58 публікаціях автора, серед яких 1 монографія, 1 розділ у колективній монографії, 25 наукових статей у фахових виданнях України в галузі педагогіки (із них 16 видань включено до наукометричних баз даних), 5 статей – у періодичних виданнях іноземних держав, 19 публікацій (1 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій, 7 праць (1 – у співавторстві) – додатково відображають наукові результати. Така кількість видань відповідає нормативним вимогам і свідчить про достатню апробацію результатів дисертаційного дослідження.

Відповідність автореферату основним положенням дисертації

В авторефераті відображені основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження. Структура і зміст автореферату відповідають нормативним вимогам. Зміст автореферату і дисертації ідентичний.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертації, до роботи є також декілька критичних зауважень дискусійного характеру:

1. Мета дослідження, сформульована дослідницею, здається дещо звуженою, оскільки не охоплює усіх отриманих результатів.
2. Враховуючи важливість особистісного розвитку майбутніх фахівців економічних спеціальностей, формування їхньої стресостійкості, здатності до ефективного спілкування, навчання та викладацької діяльності (що є однією з відмінностей магістерського рівня вищої освіти), у структурі професійної компе-

тентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності (с. 104) доцільно було б також виділити психолого-педагогічну компетентність.

3. При виокремленні переліку умінь і навичок фахівця з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності (табл. 1.4, с. 103) не зрозумілим є віднесення до навичок таких характеристик, як «діджиталізація», «стратегічне мислення», «керування психічними процесами» та інші, адже загальноприйнятим є розуміння навички як дії, вміння, доведеного до автоматизованого чи досконалого виконання.

4. У підрозділі 3.1 автор викладає результати аналізу традиційної системи підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, називаючи це моніторингом. Відомо, що моніторинг – це безперервне або періодичне спостереження за станом певного об'єкту з метою відстеження змін, фіксації результатів. Автором же було зафіксовано наявний стан підготовки у різних закладах освіти. Отже, поняття «моніторинг» в даному випадку використано не зовсім коректно.

5. Автору слід було краще узгодити компоненти професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності (с. 104) з її критеріями і показниками (с. 181).

6. Виділені дослідницею педагогічні умови формування майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності у ступеневій освіті були б більш ґрунтовними за умови підтвердження певними емпіричними даними (наприклад, результатами експертного опитування викладачів чи фахівців).

7. У запропонованій автором структурно-функціональній моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності (с. 255), на наш погляд, слід було краще відобразити системність та ступеневість освіти.

8. У підрозділі 4.2 описані численні методи і прийоми викладання економіки, запровадженні автором, які все ж було б доцільним подати у додатках до роботи, щоб не перевантажувати основний зміст дисертації.

Загальна оцінка дисертації, висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам та можливість присудження наукового ступеню.

Не зважаючи на зроблені зауваження, загальне враження про роботу є позитивним. Виконана дисертація є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються ґрунтовністю, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю та є суттєвими для розвитку теорії і методики професійної підготовки майбутніх економістів.

Аналіз дисертаційної праці **«Теоретичні та методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти»**, автореферату дисертації, публікацій дисертанта у фахових наукових виданнях дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методичному рівні, відповідає вимогам щодо дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема пп. 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а автор дисертації – **Стеблюк Світлана Василівна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент -
завідувач кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор педагогічних наук, професор

М. В. Артюшина

М. В. Артюшина

ВІДЧУТИ

Артюшина М.В.

22 жовтня 2021 р.